

BOZÓK FERENC

Azúrtemető

VERSEK ÉS ESSZÉK

BUDAPEST

**Sorozatszerkesztő:
SIMOR ANDRÁS**

**Tipográfia:
DOMJÁN ISTVÁN**

© Bozók Ferenc, 2010

Bozók Ferenc nem úgy szerzetesi költő, hogy az egyszerűbb utat választván, a katolikus egyházi költészet nagy hagyományú műfajait (pl. zsoltárokat, himnuszokat,

verses imákat) értelmezi át: a hétköznapi élet apró elemeiből kiindulva, a következetesen használt motívumrendszer révén kívánja megragadni az emberi életbe beleszövődött isteni rend elemeit. Ezért is reagálhat ez a költészet olyannyira nyitottan és egyszerűen azokra a költői hagyományokra is, amelyeket többnyire a katolikus felfogással össze nem egyeztethetőnek, vagy éppen azzal szembenállónak minősítenek: Bozók Ferenc ugyanis a dallam, a ritmus, a költészet elemi alkotóelemei iránti érdeklődéséből kiindulva fedezheti fel mindazt, amit képes poétikai ösztönzéseként felhasználni. A Teremtés rendjének csodájában éppen emiatt lehet minden lényeges, ami szép és emberi; ennek a költészetnek így lehet olyannyira fontos motívuma a víz, a fény, illetve a földet és eget összekötni képes fa, hiszen ezek a metaforává emelt látványelemek hordozhatják az elemi tapasztalat számára az Abszolútum megközelíthetőségét. A *Azúrtemető* címe is erre utal, aligha véletlenül jelölve ki éppen ebben a centrumot: az *Azúrtemető* szókép magába sűríti ugyanis földnek és égnek az egységét.

(*Szilágyi Márton*)

Bozók Ferenc megjelent kötetei:

Szélkutya (esszék és versek; 2007.) Z-füzetek 122.

Tükörkrisztus (esszék; 2009.) Littera Nova Kiadó

Letölthető:

[\[PDF formátumban \]](#) [\[EPUB formátumban \]](#)

ELŐSZÓ

Bozók Ferenc versekből és négy esszéből álló kötetének tagadhatatlan súlypontját a líra adja: esszéi is saját, egyedi költészetértelmezésének és költői szerepfelfogásának a körvonalazását végzik el. Bozók esszéinek egyik fő tanulsága ugyanis az, hogy a szakralitásra irányuló értelmezői figyelem révén a szerző szerzetesi mivoltát is kétségtelessé teszi – miközben a versek a hitnek és Istenélménynek ezt a centrális

szerepét nem a vallásos költészet kézenfekvő, tematikus toposzai révén jelenítik meg. Ez a líra valójában egy, a 19-20. századi, magyar és európai költészet elemeire visszautaló versnyelvbe rejtőzve értelmezi újra az abszolútum megfoghatatlanságának és megfoghatóságának elemi problémáit. Nem véletlen az sem, hogy a többnyire rövid, gyakran kifejezetten dalszerű versek miképpen játszanak olyan allúziókkal, amelyek a 19. század második felének romantikus vagy modernségbe hajló tradícióját idézik fel, olyan költőket vonván be a költemények világába, mint Byron, Rimbaud vagy Baudelaire. Ebből a szempontból lehet az első, Baudelaire „sátániságával” foglalkozó esszé megvilágító erejű: az ebben a költészetben benne rejlő, Istent kereső tradíció melletti határozott érvelés Bozók saját költői világát is értelmezni képes. Bozók Ferenc nem úgy szerzetesi költő, hogy az egyszerűbb utat választván, a katolikus egyházi költészet nagy hagyományú műfajait (pl. zsoltárokat, himnuszokat, verses imákat) értelmezi át: a hétköznapi élet apró elemeiből kiindulva, a következetesen használt motívumrendszer révén kívánja megragadni az emberi életbe beleszővődött isteni rend elemeit. Ezért is reagálhat ez a költészet olyannyira nyitottan és egyszerűen azokra a költői hagyományokra is, amelyeket többnyire a katolikus felfogással össze nem egyeztethetőnek, vagy éppen azzal szembenállónak minősítenek: Bozók Ferenc ugyanis a dallam, a ritmus, a költészet elemi alkotóelemei iránti érdeklődéséből kiindulva fedezheti fel mindazt, amit képes poétikai ösztönzéseként felhasználni. A Teremtés rendjének csodájában éppen emiatt lehet minden lényeges, ami szép és emberi; ennek a költészetnek így lehet olyannyira fontos motívuma a víz, a fény, illetve a földet és eget összekötni képes fa, hiszen ezek a metaforává emelt látványelemek hordozhatják az elemi tapasztalat számára az Abszolútum megközelíthetőségét. A kötet címe is erre utal, aligha véletlenül jelölve ki éppen ebben a centrumot: az Azúrtemető szókép magába sűríti ugyanis földnek és égnek az egységét. Bozók Ferenc költészetének legfőbb ereje és újdonsága éppen ebben rejlik: szakralitás és líra mindig újraértelmezendő, örök kihívásának egyéni felfogását munkálja ki ez a kötet, a korábbi versekhez képest egyre tudatosabban és változatosabban.

Szilágyi Márton

VERSEK

AZÚRTEMETŐ

Mért keserű a gyökér, noha éltet?
Mért lefelé temetődnek a holtak?
Felfele kellene ásni, kaparni,

könnyed azúrba temetni magunkat.
Nem nehezülni, de légiesedni.
Kékes azúrtemetőbe nyugodni.

PÁNIKSZOBA

Rőt vérrel a Biblia angyala ajtóm
mázolta pirosra. Ezért maradok benn.
Friss szélbe szaladni ma semmi esélyem,
és nincs hova elmenekülni, kiszökni,
ámbrár ugye nyitva a zárok az ajtón.
Pánikszoba ez, fura téglá-alakzat,
és kór folyik éjjel a vízvezetékéből,
és vér kotyog, árad a csontszinü bordás
csontváz-szerű szűk radiátorüregben,
s benn habpuha szörnyeket úsztat az éjjel.

A PESTI KISKIRÁLYLÁNY SZOBRÁHOZ

Ma néma ajkad úgy figyeltem
miként ha szólni vágyna.
De nincs esély: a némaság
reakövült a szádra.

ZÖRÖGJ A RÉGI ABLAKON

Zörögj a régi ablakon,
remegve nyomd a csengőt,
talán ma is remegve vár
kihez te eltalálsz vakon.
Zörögj a régi ablakon.

Ma is tizenhat éves ő,
s te már deres pasas vagy,
ne félj, ne félj öreg kamasz
kopogj be, hátha majd kijő.
Ma is tizenhat éves ő.

Kitárja tán az ablakot,
kiszól a régi hangján,
de nincs a régi hang sehol
hisz ő nem él, s te sem vagy ott.
Kitárja tán az ablakot.

Talán a háza most is áll,
s a vágató időben
ma visszaadja őt a sors,
ki mindörökre várva vár.
Talán a háza most is áll.

FÉNYISISAKOK

Mert eljön a nap, mikor unszol a majd,
és nem hat a gyógyszer, a Nietzsche, se Freud,
és bár a szived tizenéves
mert egyszerű ám szövevényes,
ám mondd, hova bújtak a régi miértek?
Hol vannak? A polcon? Az ágyad alatt?
Hol porlad, enyészik a múltad?
S már jönnek elő, kusza mozdulatokkal,
már bontja ki őket a hajnal,
fénysisakokban a múlt katonái.
És kezdeni kell ma velük valamit.

NYÁRI SZÍNEK

A lanyha, lomha nyári éjben
miként a szép, szelíd örökmécs
mi templom éjjelén piroslik,
rubinpiros likőr világít.
Rubinpiros likőr pohárban,
s a kreppapír fedős pilácsok
lilák, meg enyhe rózsaszínek.
Fehér cseréppipára gyújtok,
s a füst, ha leng a barna éjben
a lampionra fújva szürke,
de kék, ha nem nagyon figyelsz rá.

REKVIEM EGY RÉGI MOZIÉRT

A vége csend, a vége űr, s hiány.
A vége nem lehet sosem vidám.
Na így vagyunk. Na erre nincs szavad.
Pereg, s elég az ócska filmszalag.

Feledni kell a szocreál mozit,

de változást a pláza sem hoz itt.
Ma plázafilm, ma pláza kell nekünk.
A film forog tovább, de nem velünk.

A DUNÁNÁL

Na itt vagyok. Dunánk, ma mit közölsz?
Folyónk, te tejbegrízlazán ömölsz,
s libegve ring a tejbegríz habon
ma dinnyehéj helyett hipós flakon.
Lehet, hogy itt a perc, de nem megy ez...
Zokogva reng a víz, eső szemez.
Sietve hull öledbe két karod,
tovább is esne, ám te nem hagyod.

Talán nem ezt, nem így akartam,
Így tűnődsz magadba, mozdulatlan,
de évre év, s te mozdulatlan ülsz,
s a megszokás vizére rávetülsz.
Hová merült megannyi régi vágyad?
A vén Dunán lobogva leng az árnyad.

PAPÍRHAJÓK

Egyik erős, szakadékony a másik,
némelyik itt merül, az meg amott,
harmadik ott akad el, feleúton.
Íme: patakra bocsátva hajócskánk,
lengve, libegve.

Hús halak és ruganyos, fura békák
ússzatok el kicsi árnyak alatt.
Fürge habok vigyetek, kusza fodrok.
Hol van a Létrehozó, hol a küldő?
És aki vár ránk?

MANTRA

Dalom, dalom, röpíts az éjen át,
s ne torlaszolj elém matériát
Te mozdulatlan első mozgató,
Te Lét-ok, és Te lélek-fonta szó.

A Lét ölébe józan ész vigyen,
s a mámoros, de absztinens hitem.
S hogy Abszolútba tartson énekem
a vers ma mantra, szóvarázs legyen.

NEVERMORE

Mellkasomat nehezíti
jéghideg éjjeli holló.
Túrni erős idegekkel
adjon az Isten erőt.

Adjon az Isten erőt és
gondtalan éjjeli álmot,
szárnya csapása kerüljön,
lökje ki őt a huzat.

Lökje ki őt a huzat, hogy
toll se maradjon utána,
csőre se kezdje ki szívem,
s hangja se, rút „soha már”.

A FÉLELEM HÁZA

Arra konok betörő se merészkedik, lápi lidérc köde
imbolyog ott,
még a kisértetek is vacogón, puha félsszel osonnak a kertje
alatt.
Fénysisakokban a múlt katonái az őrei ennek a limlomos,
agg,
naftalinos, huzatos fura háznak, a fal csupa bánat, a pince
titok.
Nincs motozás, csoszogás soha ott, ugye? Nincsenek ott
soha mozdulatok?
És kinek arrafelé visz az útja, ne nézze, ne lássa falát
sohasem.
S tán az a ház nem is áll, csak a képzet rakja falát
szakadatlan
a szárnyas időben.

RIMBAUD

Tudat, mit elveszejt az alkohol,

de benne lázas öntudat dalol.
A tengeren tudat zavarta szó.
Smaragd vizen kicsiny papírhajó.

BÉKA

A csobbanás. A hús patak.
Riadt, csodálkozó halak.
Beugrik, és a víztükör
szilánkra hullva tündököl.
De elsimul, ha elmerül,
s azonnal újra szétfeszül.

Te rút varangy, te mostoha,
ragyogva lüktető toka,
te torzszülött, te rossz göröngy,
te undorító drágagyöngy,
a víz alatt s a föld színén
nagyon szeretlek, ősi rém.

ROMANTIKA

Indul a mámora, sodra a szónak,
lüktet a mantra, begyorsul a szó.
Gyenge vitorla a szív, viszi csónak,
hajtja a mámor, az ihletadó.

Byron, a démoni, fűti a vérem,
metruma csapda, zenéje hurok.
Verseket úsztat a fröccsöm az éjben,
hús buborékai daktilusok.

LÁZ

Ordas üget be a tájba,
véres a szőre, a szája.
Hóropogás viszi testét,
szerteropogja az estét.

MÁTRA

Fenyveseken nehezékül
reggeli hólepedék ül.
Görnyed a ködben a Mátra.
Ékszeresen süt a fátyla.

BUDAPESTI KÖD

Grízlaza ködben a Lánchíd,
s villamosok sziluettje
bontakozik ki a grízből.
Bontja a hajnal a várost.

Tejpuha habba merítve
ébred a téren a Gerbaud,
mintha habos süti lenne.
Tódul a tejhab a korzón.

S József Attila, a vézna!
Szobra ma úgy ül a parkban,
mintha lebegne a tejszín
angyali, bajszos alakján.

ONTOLÓGIA

Záros a lét, töredékes a tér,
véges, időleges és szakadós.
Szálra hasadnak a kapcsolatok,
mert laza férc, s puha, gyenge szövet
fűzőget össze magányosokat.
Zárosak és töredékesek itt
lét, az idő, terek és viszonyok,
mert a magány a való egyedül,
s mind ami van, s ugye, mind, aki él
térbe, időbe feszítve szorong.

KOLDULÓ KISLÁNY

Kusza, zsíros, szöszi tincse
s picit kék szem csak a kincse.
Tulipános kicsi karja
alamizsnám kicsikarja.
Valahány lejt a zsebemből,
s valamit vitt a szivemből.

Kicsi villám, fut az este,
megy az autónk Budapestre.
Keze nádszál, haja csillám,
szeme kékjét viszi pillám.

METAPHYSICA ASTROLOGIA

Pókfonalas, laza májusi éjben
csillagos éteri vásznon
számos alakzat enyém. Nem a Göncöl,
Rák, Orion, Kicsi Medve,
ám sok egyéb fura ábra.
Rengeteg új alakot szül az elmém.
Kódokat ültet az Isten a térbe,
zárt zodiákat a véges agyakba,
s végtelenítve a háttér.

TENGERSZEM

Tiszta vizű, üde, kék hegyi tó.
Óvja a jég, s puha hótakaró.
Mint fali képen a Mária-kép,
égszínű és fagyos, és meseszép.
Mária, tengeri csillag, a könnyed
türkizes, ékszeres, éteri, könnyed.

HIÁNYJELEK

Verseink hiányjelek,
hiány fakasztja őket,
mert a van kevés, mivel
a nincs, de lenni kéne
vérzi át üres lapunk.

NE JÁTSZD A HOLTAT

Ne játszd a holtat, élni kell.
Szeretni, bukni, zülleni,
hazudni, gyónni, küzdeni.

Figyeld a nyári villamost.
Sikít, üzen, hogy itt lehetsz.
Hiszen te élsz, hisz itt lehetsz.

Figyeld a Lánchíd gyöngysorát,
Dunába tükrözött Budát.
Füleld a bús hajódudát.

Ne nézz a télbe vissza most,
de nézz rubintos almafát,
s a kert ribizligyöngysorát.

ÚRJÖVET

Láttam hegyeid, jártam a havon és nyárban,
vágylak, Te legyél gyilkosom, akit úgy vártam.
Arad, feketül, dúsul az anyaföld bennem,
jöjj, hisz neked is fáj, ugye, ha megölsz engem.

EZÜSTPENGE

Az ébredés ezüstös, és
beléhasít a nyakba.
Ezernyi ránc, miket bevés
a foszladós anyagba.

Uram, nehéz az ébredés,
mely úgy sebez. A pengéd.
Hisz úgy hasít, akár a kés
a szabdaló jelenlét.

TÖLGYEK

Társtalanok. Szomorú katonáim.
Visszafogott, laza, néma szövetség
köt velük össze, szelíd susogásban.
Sorfaluk enyhet adó szigorúság.
Vén gyökerük mialánk lealázzák,
ám kusza lombjuk a Mennybe fogódzik.

TÖLGYFA

Gyapjas, kusza, üde bárány.
Élet csicsereg az ágán.
Lángol üde, kusza lombja,
zöld tűz, csavarog a holdba.
Gyémánt levele egészség,
sáros gyökere a vénség.
Harsog, hiteti hogy élet,
suttog: közeleg a véged.
Tested megadod a földnek.
Meghalsz, gyökerek ölelnek.

DUNA

Ezret ölel, visz a hátán.
Ezreket öl, laza sárkány.
Gyilkol, ölel laza karja.
Ambivalencia hajtja.

HÓ ALATT

Az álmodét halálba vonja
a vánkos és a dunna dombja.
A hó alatt szelíd meleg.
A dunna dombja hőtömeg.
A hó alá vetett magok
remélnek ébredést, napot.
A hó dagad, miként a háj,
reménybe ájul át a táj.

ROSSZKEDV

Jégcsap a lábam, a hátam, a törzsem
s vér siet, árad alatta, kotyogva.
Jégdarabok ma hazug szavaim, mik
törve, csörögve potyognak a számból,
Átfut a tagjaimon ma az önvád.
Átüt a gézen, a gipszen a rosszkedv.

HALÁLEXPRESS

Van-e start? Van-e sín? Hol a cél?
Van-e, mondd, aki majd hazatér?
S ki a mozdonyokat tereli
akadályaim észreveszi?

Baleset, vezetékszakadás,
ködös út vagy erős havazás,
vonatom zörög és csikorog,
nehezülnek az útviszonyok.

DOMOSZLÓI ZSÁNERKÉP 1914

Iskolánk a dombra épült,
s lenn, a völgyben áll a vénült
palóc lakások annyi száza
s szelíd cseresznyefáknak árnya.

Dédapám pipája füstöl,
s úszva ring falunk a füsttől,
s hamis Nyarat pipál az égre
monarchiás, maroknyi béke.

ÚJSÁGCIKK

Elöttem áll a nyomtatástól áthevült papírlap.
A kézirat, mit elviszek, s leközli tán a hírlap.
A híreket hozom – viszem, bevár a jó redaktor,
s a cikk szalad, lobogva leng, lapzárta este hatkor.

FALUSI KUTYÁK

Ördögi zaj, feszülő kutyaláncok,
vérhabos éjjeli mély harapások.
Iszkol a hajnali tolvaj a szélben.
Lángol a vére a tiszta havon.
Lángol a vér a havon, fut a tolvaj,
állkapocs űzi, pokol csaholása.
Kardos az angyal az édeni kertben,
s kerberosz őrzi a házat, az udvart.
Kerberoszok, meg az angyali örök
torz keveréke vigyázza az álmunk.

TALPNYOMOM OLVAD

Bánatos őszi avarban
tán valahol lemaradtam?
Mondja, Uram! Hova lettem?
Látnak-e még Budapesten?

Széldzsekiben dudorászva
járok-e még a Tabánba?
Mozdul a talpam, a térdem.
Itt vagyok, itten egészen.

Megvagyok, itten egészen,
ballagok, olvad a léptem.
Láttok-e? Tudtok-e rólam?
Talpnyomom olvad a hóban.

RÉGI TÜKÖR

Ez vagyok én? Vagy amaz, az a másik?
Hol vagyok én? Mi a franc ez a rontás?
Dúlt, kamasz-arcom a régi szememmel
rám mered és elítél, megaláz majd.
Nézem a lángteli, dúlt kamasz-arcom,
ő pedig engem, ahogy ma kinézek,
s kérdezi: Mondd, ki faragta az arcod
ennyire vénre, ilyen szomorúra?
Barna hajad, meg a ráncatlan arcod
s büszke tekintetedet hova tetted?
Nem szaporítom a szót. Odalépek,
és belenézek a régi tükörbe.
Adjon az Isten erőt belenézni.

ALÁZAT

Figyelni kell a lassú elmúlást.
Szeretni kell a távozó nyarat,
cigizve őszi rőzsetűz előtt
imádni fát, avart, keréknyomot.
Megértené az őszi szélfúvást,
ki görnyedezve lenne óriás.

LELTÁR NAGYAPÁMRÓL

Vén hagyaték, kusza leltár,
elhagyatott, laza szertár.
Vánkosa, dunyhacihája,
sóhaja, álma, pipája,
vén, kotyogó demizsonja,
ünnepe, bánata, gondja.
Bús Zaja Pista, vadászlak.
Eltakar őszi vadász-lak.

FELTÁMADÁS

Remény-lesen, a föld alól
a búzaszem dörömböl.
Reménybe ájul át a táj
a készülő örömtől.

ALKONYAT

Vigyázz, vigyázz! A pillanat hevében
olyat teszel, mi gondolatban is bűn,
papucsban állsz az alkonyatba tűzve
a vertikálisan tagolt lugasban.
Vigyázz, az alkonyat nagyon komor ma,
toronyból les reád, sötét komorna,
dohányzol és vetíti rád az árnyát,
s kezében ott a szabdaló szorongás.
Vigyázz! A jobb kezében ott a húsbárd.

ÉKSZERTAVASZ

Itt a tavasz már! Pattan a bimbó,
és az eső, mint pattog a gyöngy:
éteri könny!

ERDEI SÉTA

Nem menekülhet az árnyam előlem,

s híz, visz a nincs hova út, hova ösvény.
 Roppan a tükre a jégtakarónak,
 s félszegen állnak a fák ma a ködben,
 hangtalanul, leszidott gyerekeként,
 s bánatom érzik a szarvasok, őzek.
 Cuppog a hegy, buborékol a kő,
 rongyoli-bongyoli elhanyagolt
 ráncos anyó az idő.
 Szárazulatra vadászik a láb,
 s kérdi a vándor a széncinegét:
 Olvad-e már a világ?
 Mélyre aláznak a reggelek engem,
 s rám nehezülnek a fák, kusza tölgyek,
 zúzmara-lepte töviskoronások,
 ürbe feszülve.
 Rám szakad itt ez a reggeli séta,
 tört mozaikdarabokra szakadtam,
 s szerteszaladnak a rímek előlem,
 mint pici hangyák.

TAVASZ

Körme ezüst, szeme gyémánt,
 fényhaja kócos aranylánc.
 Bájol a váll puha íve,
 Nap ragyogása a szíve.
 Fogsora fényteli márvány,
 ajka rubinpiros ármány.

NYÁR

Tűzkakas ugrik a hegyre,
 szétveti arra meg erre
 lángtaraját, s kukorékol.
 Szurkos az út, buborékol.
 Szertefolyik. Puha nyúlvány.
 Túlcserog önmaga partján.

ŐSZ

Lenn a Blahán pihen éjjel,
 ébred a hajnali széllel.
 Bújna odúba, üregbe,

dalt dudorász a füledbe.
Villamos adja a taktust,
hús alagút fura basszust.

TÉL

Hóropogás csigolyája,
jégcsap a szíve, a szája.
Gleccser a combja, a térde,
grízpuha hódara vére.
Pest latyakos, Buda sáros.
Fázik a Krisztinaváros.

KÉPESLAP

Álomba igéz ez a dús televény.
Tempózik a csíbor a víz tetején,
sikló, tavi béka, kuruttyol a lápos.
Gyúrt, zöld moha nékem az éjjeli vánkos.
Szittyó fanyar illata jön valahonnan,
s fürdőt vesz a Hold ma a vén Balatonban.

EGY ÁPRILY-DALLAMRA

Tódul az illata
zsenge bereknek,
fénylik a körtefa,
zümmög a perc!

Pattan a rügy, puha
halk, pici nessel a
völgy csupa dísz, csupa
ékszer a kert!

IDŐSPIRÁL

Vannak-e régies, álmos idők még?
Gyorsul a régi spirál, az idő,
és rövidül. Befelé tekeredve
szűkül a tér, hova tart: lefelé.

S húzza a mélybe vivő feszes örvény.

NAPHIMNUSZ

Az éj ölén is hinni Őt
és nem remegni, hol van,
a csillagok bevert szögek
a végtelen plafonban.

De úzi már a Napkorong,
hasadnak éji vásznak,
csörögve hull a sok szöge
lidérces éji láznak.

Ma tarka gyík leszek talán
ki sziklaoldalon van,
ma Napba nézni untalan,
ma hinni Ehnatonban.

BŰNBEESÉS

Tépi a mennyei ostor a felhőt,
átüt a vér a tetőn, plafonon.
Dől befelé ez a véres eső,
tűzpiros itt ma a kint, meg a bent.

OKTÓBER

Hajdani, őszbe ragadt szerelem nyoma vésve fakérgen.
Tódul a fájdalom, árad a bánat az őszi vidéken.
Gyászteli, bús, maszatos tereken remegő csapadék cseng,
grízlaza, ködpuha éjjeleken lebegő laza lég leng.
Gyászkoszorús, temetős, dohos illata van ma a völgynek.
Csórdul a könnye a kérges, öreg, fanyar illatú tölgynek.

EGY RÉGI ISKOLA FALÁRA

Megvan az iskola udvara, és nézd:
Ott van az utca, a ház, ahogy egykor.
Ám hol az én, hol a te, s hol a mi?

És hol az ők, akik ott, akik akkor?
Mondd, van-e visszafelé oda, honnan
eltaszigált lineáris idő?
Ciklikusabb ha lehetne az élet,
visszatalálni ha volna esély?
Nézd: robogó patakokba van írva
régi nevünk, s ami volt, aki voltunk.

KÖZNAPOK

Sötét tükör. Az ágy. A szék.
Magány. Falak. Bezártság.
Az éjszakák, a nappalok
törött szemem lezárták.

Anyám, anyám. A köznapok.
Nem így, nem ezt ígérted.
Beteg fiad törött szeme
sötét tükörbe réved.

DÉMON

Csahol is, harap is, véreb,
fut a vér, visz a vér, méreg.
Tapad is, ragyog is, hínár,
hamis ékszereket kínál.
Jön a tűz, visz a tűz, szárnyal,
ibolyás ametiszt lánggal.

ÖRVÉNY

Gyöngyházhabos ostor a fodra, barokkos
gyöngyház temetőkoszorúja az örvény,
s vonszol lefelé a spirál, le a mélybe.
Ott lenn iszapos hadi gálya, dereglye,
és zöld, moszatos, kusza nyálka-világ vár,
s perzsát meg orosz katonát sodor össze.
Ősrégi meg új hever egybemosódva,
mert Isten előtt ezer év ugyanannyi,
mint most, eme pillanat itt, eme yachton.
Húz, vonszol a régi spirál, az idő,
és húzza a mélybe vivő feszes örvény
dült életemet lefelé, feledésbe.

ISTENEK ÁTKA

Mummu Tiámat az ősöm,
vén, keserű vizek anyja,
rémalak ő, kusza hajjal.

S Kingu, papucs-puha férje
nem zabolázta meg őt, s lám
hintve a Föld tele jajjal.

S Marduk, elúnva a némbert,
únva a bajt, meg a jajszót,
kétfelé vágta a testét.

Így alakult ki a létünk,
s váltja az éjjel a nappalt,
s váltja a nappal az estét.

Így alakult ki a szív is.
Ambivalens, fura szívünk
ördögi, angyali egyben.

Istenek átka, örökség,
ősi teher, hogy a szívben
jó meg a rossz keveredjen.

PINCE

Habpuha rémeket őriz a pince.
Nem meri senki kinyitni.
Bár sose jöttek elő, sose látta
senki se őket idáig,
nem meri senki kinyitni.

Nincs odalenn ugye senki? Ne tréfálj!
Senki se látta, tehát nincs!
Nincs ugye senki se ott, sose láttuk,
mégse nyugodsz ugye tőlük?
Senki se látta, tehát nincs.

VÉRKUTYA

Vérkutya gyötri az álmod, a póráz

rátekeredve bokádra, nem enged,
botladozol kusza éjben.

Csattog az állkapocs, őrli cipődet,
táncol a szélben az éjjeli véreb,
csattog a fogsora vérben.

Angyalok, üzzetek éjjeli álmat,
láncra igázzatok éjjeli rémet,
véres a szája, a szőre.

Mint a pióca, tapad, megy a vérre,
vonszolod arra meg erre, cibárod,
nem szabadulsz soha tőle.

IRODALOM

Mert valamit, valahonnan alulról
kellene most kiemelnem, ügyelve,
úgy, hogy a ránehezült kacatoknak
színre, alakra maradnia kéne.

Senki ne lássa, hogy összekutyultam,
s vérbe tocsognak a felszíni dolgok,
mert remegő, matató, sebesült kéz
túrta a rendszerezett anyagot.

LORD BYRON IMÁJA

Angyalok, üzzetek éjjeli vámpírt!
Hókarokat mutat olykor a tükröm,
hószinü lángokat őriz a vitrin,
s moccan a nipp-baba néha a polcon.
Angyalok, adjatok éjjeli álmat!

TÜKÖR

Ez évi elhatározásom:
tükörbe nézve reggelente
saját tekintetem kiállom.
Remek tükör, de nincs elég fény.
Remek tükör, de rozsdaszeplős.

FIGYELJ A MÁRA

Figyelj a mára, mert rumok
között a lanyha mában
koccannak össze metrumok
e dísztelen világban.

Keringnek olykor verssorok
a féldecis pohárban,
s becéznek, mint a jó borok
a lomha délutánban.

ARANYHAL

Akváriumodba tegyél bele engem,
s így, élve legyek ma a polcodon ékszer,
lágyan lebegő, puha, néma szobád
lassú, fura hajnali dísze, aranyhal,
és téglalakzat üvegfala védjen,
s lassulj ide végre, tapaszd a füled rám.
Halld meg a csendem.

BUDAPESTI VIHAR

Csillan az éjben a Krisztinaváros,
mert vaku villan, elektromos áram.
Szél jön utána, feszülve falaknak.
Ökle Zeusz. Kalapácskeze önkény.

Rácsavarodva terekre, a házra,
tépve, cibálva kikezdi az Emkét,
s nézd: kusza rémeket üldöz a sodra.
Zúg a Tabán. Zaja mágneses örvény.

RIMBAUD LEVELE MALLARMEHOZ

Reccsen a barna spaletta az éjben.
Rézkeretes falikép, falióra
és rokokó kanapé, lila csillár,
éjjeli-nappali hűvös ebédlő,
éjjeli-nappali néma szorongás.

Tárd ki az ablakod éjre, viharra,
jőjj ki velem, koravén szobaköltő,
fürd bele arcod a szélbe, te árnyék.

SÉTA

Mord, fura aggok a fák a ligetben,
zord, fanyar, ördögi vének a kertben,
csosszan a talpa az ősznek a parkban,
száraz avarban.

LÁZLOVAK

Szűnjenek árnyai rőt paripáknak,
múljanak, útjukat oldja a hajnal,
fussanak éjjeli bős csatamének,
éjjeli ködlovak, árny- Rocinanték,
űzze a reggel a rút nyihogást.

Búzamező lobogása sörényük,
csonttemetőn fut az éjjel a lábuk,
szívdobogás ütemére szaladnak,
puskasörét a paták kopogása,
űzze a reggel a lódobogást!

EKSZERMACSKA

Szemléld görbe gerincét,
mímél dőlt falú pincét.
Farkát nézd. Puha kampó.
Pompás bronznyaka kancsó.

Lába topáz, feje márvány,
büszke smaragdszeme ármány.
Szőre ezüst, foga flitter,
talpnyoma fény teli nikkell.

Az éjszaka ad neki vágyat,
ránk vetülő szurok-árnyat.
Mellkasomon suhan, íme,
tagjainak kecses íve.

Támad az éjszaka hőse,

éji csaták viselőse.
Ránk nehezül konok átka.
Túkarom, ördögi mátká.

EGY MAI „SZIMBOLISTA”

Baudelaire-i pózokat, angyali démont,
ópium ihletet Múza, nem adtál.
Merre kalandozik el ma poétád?
Merre a tengeri szél, ami hívja,
gyöngyhabú víz, ami várja hajóját?
És noha rongy a zsebében az ökle
s „eszmeszakadt” a kabátja is éppen,
mégse lehet soha Rimbaud.

BETEGSÉG BLUES

Nincs keserűbb megalázás
mint ez a reggeli jókedv.
Játszi fuvallata fázás.
Nincs keserűbb megalázás.

Vén, szomorú iszap alszik
lenn, ülepedve a mélyben,
s terjed a méreg a vérben.
Vén, szomorú iszap alszik.

MONOTON

Ősz húrja zeng,
szivem kileng
a Nyárból.

Hol ér az ősz,
hol ér a tél?
Akárhol.

Mi lesz velem,
mi lesz veled
ha fázunk?

Mi szünteti,
ki oldja fel

magányunk?

ÉKSZERPILLANGÓ

Nézd a hímes, könnyű pillangót.
Ékszeres, könnyű tánca a réten
akkor sem gyorsul, ha üldözik,
ha űzi surrogó lepkeháló.

SZENTEK

Lépj be velem ma az ólomüvegmozaik-szerű térbe.
Végtelen ablak a Menny, mozaikdarabok színesítik,
s rajtad a Nap ragyog át, ha feszülsz ama ablaküvegre.
Színes üvegberakás vagy, a testtelenül lebegő
ólomüvegragyogás kicsi része, a Létbe feszítve.
Ablaküvegre simulva figyeld meg a kintet, a bentet.
Nézd meg az inneni-onnani távlatokat, tereket.

HAJNALEZÜST

Virradat űzi az éjjelt.
Olvad az éremezüst Hold.
Most ez a kábulat izgat,
ködpuha testtelen úzás,
ébredező, laza alvás,
átlebegés a jelenbe.
Inneni-onnani kontúr,
elmaszatolt, laza metszet,
hajnalezüst remegés.

HAJNALHASÍTÓ

Súlyos acélkapuját
vésse vasad, vésse vasad!
Tépve, cibálva ütöd,
mégse hasad, mégse hasad!

ELŐÉRTET

Mondd, mi zihál? Mi feszül? Mi dobog?
Testtelenül fut a tér, kavarog,
átüt a vér valahol, valamin.
Jégbe fagyott sikoly ez.

ESSZÉK

SÁTÁNOS KÖLTŐ VOLT BAUDELAIRE?

Bizonyos írók és költők esetében rögzített, dogmatizált hívószakkal, állandósított jelzőkkel él az irodalomtörténeti emlékezet. Juhász Gyula „magányos, árva, bús” költő, Rimbaud „sátáni kamasz” és „kölyökzseni”, Somlyó Zoltán az „elátkozott” és hosszan sorolhatnám ezeket az olykor kéretlen, klasszikus költőktől és íróktól elválaszthatatlan jelzőket. Vajon Baudelaire, *A Romlás virágainak* költője olyannyira „ördöggel cimboráló”, sátáni figurája az irodalomtörténetnek, mint ahogyan a nem mindig hálás és olykor igazságtalan irodalomtörténeti emlékezet tudni véli? Baudelaire-nek saját bevallása szerint két olyan irodalmi példaképe volt, kiknek életvitele és írásai kimutathatóan hatottak életvitelére és költészetére. Az egyik *A holló* költője, az amerikai Edgar Allan Poe, a másik az angol romantikus zseni, Byron. A két jeles előd egyaránt igencsak antipolgár volt, és mindkettejüknel tetten érhető valamiféle „mefisztós” zordon démoniség. Byron például tudatosan építette fel önnön sátános göggyének és magányának mítoszát. Kortársai szerint Byron hófehér arca, melyet ő maga is szándékosan fehéřített, egy olyan bukott angyal arcához volt hasonló, aki egyszerre vonzó és taszító, szépséges és félelmetes. Olykor szándékosan rájátszott enyhe sántaságára, és vérfagyasztó vámpírként tetszelgett az emberek, főként a fiatal nők társaságában. Életére rányomta bélyegét a sötét büntudat, melyet a féltestvére, Augusta iránt érzett szerelem táplált. Ránk, magyarokra nagy hatással volt a szellemes és toppant műveltségű, de olykor talán könnyelműen pletykás és „bulváros” esszéíró, Szerb Antal, és az ő véleménye, melyet *A világirodalom történetében* ír Baudelaire sátánosságáról: „Ebből a büntudatból hiányzik a megjavulás szándéka. A költő otthon érzi magát a büntudatban, ez atmoszférája, amelyben verseinek vad növényzete kivirágzik. Innen már csak egy lépés a sátánosság. A középkori sátánosság, amint Proust egy csodálatos elemzéséből tudjuk, csak mélyen vallásos lélekben található otthonra, a sátánosság az Istenhit negatív formája. (...) Minthogy nem tud jó lenni, öngyilkos heroizmussal vállalja a gonoszságot. Versei egy fekete szépségű boszorkányszombat állomásai. (...) De ez a negatív erkölcsiség még mindig

erkölcsiség; aki dacolva szembeszegül az erkölcsi eszményekkel, még mindig hisz bennük, még mindig nem tart mindent relatívnak.” Szerb Antal tehát arra igyekszik rávilágítani, hogy Baudelaire költészetének negatív, sátános színezete olyan pozitív eszmények és vágyak hiányából születik, mely nagyobb lépés a pozitív felé, mint a negatívtól és pozitívától látszólag egyforma távolságra helyezkedő középszer. Szerb Antal szerint Baudelaire azért volt annyira negatív és sátános, mert nem lehetett eléggé pozitív és istenes. Baudelaire legjelentősebb és leghitelesebb életrajzírója a kortárs és jóbarát, Théophile Gautier, aki túlélte Baudelaire-t, életrajzi visszaemlékezésében árnyalja a képet, sokkal pozitívabb színben emlékszik Baudelaire-re, mint egyébként az irodalmi emlékezet általában. Íme Gautier figyelemre méltó megállapítása: „Baudelaire, akit sátáni természetűnek igyekeznek beállítani, a (persze, irodalmilag vett) rossz és az erkölcstelen szerelmesének, ez a költő a legnagyobb mértékben fogékony volt a szeretet és csodálat érzéseire. Nos, a sátánt pedig éppen az jellemzi, hogy képtelen a szeretetre és csodálatra.” Tényszerűen tudjuk Gautiertől és más irodalomtörténeti munkákból, hogy Baudelaire olvasmányai közt számos épületes egyházi mű volt. A patrisztikus irodalomban meglehetősen jártas volt, a nagy nyugati egyházatyák közül Szent Ágoston volt a kedvence, érthető módon, természetesen különleges módon Ágoston *Vallomások*ja. Ágoston *Vallomások*jából különösen is megragadta Ágoston gyermekkori gyümölcslopása, és Baudelaire maga is kiemelte a bűn egyik sajátosságát. „Mert jól esik szembeállni a törvénnyel, csupán az engedetlenség gyönyöréért, minden egyéb érzékiség, haszon vagy varázs ingere nélkül.” (Gautier: *Baudelaire*) Ágoston mellett még egyházi ókeresztény himnuszokat olvasott, és Tertullianust. Gautier emlékei szerint Baudelaire jó latinus volt és az egyházatyák mellett Apuleiust és Juvenalist is eredetiben olvasta. Dilemmatikus kérdés, hogy kinek hihetünk jobban. Gautiernek, aki primer tapasztalatból ismerte Baudelaire-t, ám valamelyest elfogult lehetett barátja iránt, vagy a jól ismert irodalomtörténészek toposzainak, melyek negatívan árnyalják Baudelaire alakját. Gautier a következő megállapítást teszi az imént már idézett művében: „Igaztalanul történt, hogy némely rövidlátó kritikus erkölcstelenséggel vádolta Baudelaire-t, ami persze kényelmes locsogási alap a féltékeny középszerűség számára s mindenkor tetszik a farizeusoknak és Derék Polgár bácsiéknak. A mi költőnkél senki sem utálta lesújtóbban a lelki alacsonytságot és a testi undokságokat. Gyűlölte a rosszat, mint eltévelyedést, a matematika és egy magasabb rend nevében, s megvetette úgyis, mint tökéletes gentleman: illetlenséget, nevetségességet, polgári gyatraságot s főleg tisztátalanságot látva benne.” Azon a ponton Gautier emlékei és Szerb Antal megállapításai szinkronba hozhatók, hogy a Baudelaire-versekben lévő gonoszság és tisztátalanság ábrázolása abból a felfokozott tisztaságvágyból fakadhattak, mely tisztaságigényt csak az igazán nagy bűnöket is jól ismerő költők tudtak igazán megfogalmazni. Ilyenek lehettek Villon vagy Verlaine áttetszően szép vallásos versei is. Pilinszky szerint csak a bűnösök szeme képes észrevenni a „virágok átöltözését”.

Kérdés az is, hogy *A romlás virágai* című kötetben kifejezésre jutó, dekadenciának nevezett képiség, hangulatiság és életérzés valójában mit is takar, az erkölcstelen züllés igenlését vagy lét- és társadalomkritikát. Gautier ebben a kérdésben sem hagy szempont nélkül minket. Szerinte a Baudelaire-versekben megfogalmazott életérzés nem a dekadencia, nem az ernyedő hanyatlás jele, hanem az érettségé, egy olyan társadalom és kultúra rezignált kritikája, mely már az érettség végső fokára jutott, egy olyan érettségi vagy túlérttségi fokra, ahol „a vénülő civilizációk napsugarai már ferdülten ragyognak”. Vitathatatlan, hogy Baudelaire verseinek olvasása automatikusan arra a talán elhamarkodott véleményre indítja a nyájas olvasót, hogy eme versek szerzője kedvtelve keresi borzalmat. A figyelmes olvasó azonban arra is rájön, hogy ezek a borzalmak szinte minden versben át vannak nemesítve, valami „rembrandti” fény járja át őket,

hisz a borzalomról borzadva és nem kéjjel ír. Machbeth boszorkányaival ellentétben, akik azt mondják, hogy a szép borzalmas, és a borzalmas szép, Baudelaire versei úgy teremtettek „új borzongást”, hogy a borzalmas megmaradt annak, ami: borzalmasnak. Ebből nem azt a hamis következtetést kívánom levonni, hogy ezek szerint Baudelaire verseit akár épületes, kegyességi irodalomként ajánlanám jámbor hívők számára, Baudelaire valószínűleg maga is iróniával illetve egy ilyen értelmezési kísérletet. Ez nem is lenne méltó Baudelaire zsenijéhez, hisz moralizáló költészetből ritkán születnek eredeti és izgalmas művek. Figyelemre érdemes Gautier erre vonatkozó megállapítása: „Ha a költő morális célt követ, ezzel lefokozza költői erejét, s nem oktalanság, ha fogadást teszek rá, hogy műve rossz lesz.” A *romlás virágainak* elején Baudelaire maga ad eligazítást, verseinek „használati utasítását”. Az első versben a nyájas olvasókat szólítja meg, ám célja nem a szokásos jóindulat megnyerése, épp ellenkezőleg: szeméretveti olvasójának farizeizmusát, amellyel az olvasó elborzad a büntől, melyet azonban lelke mélyén maga is hordoz. Szörnyű modern bűnként beszél az unalomról. Különös, hogy az unalom témája milyen kiemelten foglalkoztatta a modern francia irodalmat, főként a neokatolikus írókat, pl. Mauriacot és Bernanost. Bernanos az *Egy falusi plébános naplója* című regényében az unalmat a legnagyobb bűnnek nevezi, mely olyan mint a rák, vagy mint a por, ami úgy telepszik ránk, hogy észre sem vesszük. Nálunk Pilinszkyt foglalkoztatta kiváltképp az unalom témája, mint az egyik legnagyobb bűn. Pilinszky *Levél az unalomról* című rövid meditációja az *Új Emberben* jelent meg 1964. június 7-én. Baudelaire így ír az unalomról az *Előhang* utolsó strófájában:

*„az Unalom! – szemén rest könny ragyog kövéren,
huká-t pöfékel és bitók felé mered:
finom szörny! Ugye őt te is jól ismered,
én álszent olvasóm, – képmásom – bús fivérem?”*

(Tóth Árpád fordítása)

A *Pusztulás* című szonettben pedig a következőképpen:

*„Így visz...így hagyom el Isten tekintetét:
ind messzebbre futok az Unalom, sötét
sivatagaiban, roskadozva, zihálva.”*

(Szabó Lőrinc fordítása)

Legtöbb versében, még a földi borzalmak közepette is állandó fölfelé tekintés, az éter vágya fogalmazódik meg. *Fölemelkedés* című verse az ég ölébe helyezi a költőt, a ragyogó éterben úszva:

*„Repülj jó messzire, tisztítsa meg a földi
kóroktól szellemed a tiszta, magas ég
és idd, mint isteni italt, a menny tüzét,
amely a ragyogó kristály teret betölti.”*

(Szabó Lőrinc fordítása)

A *Nap* című versben „vidám napfény ragyog a sáros város fölött”. Az *Albatroszban* a költő, a tiszta égen csodás, légies herceg, csupán itt a földön hatalmas szárnyaiba

botló esetlen, bús, beteg, kiszolgáltatva a durva, közönséges emberek kíntásának. Ám pacem summa tenent, az ormok magasán csönd ül. Az *Áldás* című vers költője szintén kiszolgáltatottja a korlátolt, gúnyolódó filisztereknek, ám a rengeteg szenvedés és megaláztatás után végül elnyeri azoknak a mártíroknak járó aranykoronát, akik az Igazért és a Szépért szendvedtek és haltak meg. Gautier így fogalmaz: „A szüzi tisztaságú lég, a szeplőtelen fehérség, a Himalája hava, a folt nélküli azúr, a mocsoktalan fény sehohsem int az ember felé elevenebben, mint éppen ezekben a költeményekben, melyeket pedig erkölcstelenekké bélyegeztek, mintha bizony a vétek ostorozása azonos lehetne a vétekekkel”. Ami vitathatatlan azonban, hogy a tisztaság, éteriség igényével ábrázolt borzongás nyomai a Baudelaire életműben permanensen kimutathatók, valamiféle boszorkányos titkzatossággal. Nem véletlen, hogy Baudelaire kedvenc állata a „legboszorkányosabb” állat, a macska volt, bár a baglyokról is szép verset írt, melyek hasonlóan lidérces állatok. Az egész világirodalomban és az okkultizmus történetében igen nagy szerepük van a macskáknak, bár érdekesség, hogy míg pl. a *Bibliában* egyáltalán nem szerepelnek macskák még említés szintjén sem, az ókor másik, a júdaizmussal párhuzamos kultúrterében, az ókori Egyiptomban a macskáknak kiemelt jelentőségük van a vallásban és kultúrában. A macska, amely nappal szunyókál és önnön hiúságában tetszeleg, ám éjszaka megelevenedik, vonzza az éjjel sötétje, ilyenkor aktív, mint a boszorkányok, kiknek legjelentősebb attribútuma a fekete macska Talán a macska a legtitokzatosabb állat. Gautier és Szerb Antal egyaránt kiemeli azt, hogy Baudelaire mennyire vonzódott a macskákhoz, ezekhez az angyalian démoni állatokhoz. Gautier ezt írja a Baudelaire életrajzban: „Mennyire imádta a macskákat, (...) ezeket a kedves, nyugalmas, titokzatos és törleszkedő állatokat, szerette villamos remegéseiket s hogy kedves mozdulatuk a szfinxek nyújtózkodása, akik mintha örökök hagyták volna rájuk titkaikat. Bársonyos talpakon osonnak végig a házon, mint a lakóhely védszellemei . (...) Meg kell említenünk azt is, hogy ezeknek a csinos állatoknak, melyek nappal olyan jóviseletűek, van egy éjszakai oldaluk is, egy titokzatos és kabalisztikus vonásuk, mely nagyon elvarázsolta költőnköt. A macska foszforfényű, lámpásul szolgáló szemeivel s a hátából fölsercenő szikrákkal, félelem nélkül bolyong el a vaksötétben, ahol kósz a kísértetekkel, boszorkányokkal, alkimistákkal, szellemidézőkkel, tetemrablókkal, szerelmesekkel, zsványokkal, gyilkosokkal, éjjeli őrjáratokkal s mindazzal a fantom-népséggel találkozik, mely csak éjszaka él és munkál.” A macskák éjjeli hangja sátáni nyivákolásként hat. Elkárhozott lelkek jajveszékelését idézi elborzasztó szerenádjuk. Tudósok és magányos misztikusok vagy fausti lelkek szívesen veszik a macskák társaságát. A világirodalomban számos esetben felbukkan a macska, mint a tudós kedvelt állata /pl. Arany János: *A tudós macskája*/ Szerb Antal írja *A világirodalom történetében*: „Versei és a róla szóló megemlékezések egyaránt tanúsítják, hogy nagyon szerette a macskákat, akár a forró szerelmesek vagy a zordon tudósok.” Tény, hogy *A romlás virágaiban* Baudelaire három titokzatos és gyönyörű versben is méltatja a macskákat és egyébként is oly elválaszthatatlanok a macskák Baudelaire versvilágától, mint a kutyák Emily Brontë rajzaitól vagy Paolo Veronese képeitől. Gautier azt is megjegyzi hogy, Baudelaire a nőkben is a macskákat szerette, a verseiben feltűnő „macskanők” hiúk, csinosak és szelídek, ugyanakkor titokzatosak, démoniak, kiszámíthatatlanok, mint a macskák. Ezek hegyes túsarkukkal, „macskakarmukkal” igyekeznek sebet ejteni a költő szívében, ám a költő felülemelkedik rajtuk, egyiknek sem adja oda magát, mert szívében az ő éterien tiszta, és éppen ezért soha el nem érhető „Beatricéjének” tartogatja. Baudelaire példaképének, Poe-nak volt Annabell Lee-je, ám Baudelaire nem ad nevet múzsájának, de egyértelműen kitetszik a verseiből, hogy éles karmú macskanői egyike sem érhet fel az ő éteri múzsájához. „Leghelyesebben a lélek követelését láthatjuk ebben az eszményi szerelemben, a ki nem elégtű szív fölremegését s a gyarló vágy örök sóhaját

az abszolút felé.” – írja Gautier. A macskák és baglyok mellett számos más boszorkánysághoz köthető utalások is felbukkannak költészetben, de mindig a bűnbánat és a borzadás, és nem a vonzódás kifejezéseként. Az *Éjjéli számvetés* című versben például a péntek tizenharmadika:

*„Ma, tizenharmadika péntek
s mi e nap sorsos dátumán,
eretnek éltünk és tunyán.”*

(Babits Mihály fordítása)

Esszém tárgyának szempontjából a legproblematisabb Banudelaire-vers *A Sátán litániája*. Ebben a költeményben a költő az alvilág fejedelmét jeges iróniával „üdvözli”, ám óriási melléfogás lenne úgy olvasni ezt a litániát, mintha szerzője rokonszenvet érezne a Sátánnal. Igaz, hogy elismeri a gonosz hatalmát és minden pompáját a világ felett, ám nem üdvözölve azt, hanem keserű iróniával.

Az *Előhang* című versben egyértelmű ellenszennvel és undorral idézi meg a Sátán alakját:

*„Az Ördög dirigál, rángatva rossz fonálunk!
Ki enyhülést akar, a rondaságba váj,
s mindennap közelebb az alvilági táj,
hová egykedvűen, bűzös homályba szállunk.”*

(Tóth Árpád fordítása)

Jézusról ezzel ellentétben rokonszenvenvel, tisztelettel és szeretettel ír. Evangéliumi programvers is lehetne *A lázadó* című költeménye:

*„Tudd meg: szeretni kell, a gúny fintora nélkül,
a púpost, a hülyét, a gonoszt, a szegényt,
hogy majd Jézus elé dús diadalmi ékűl
jótetteid terítsd az út szőnyegeként.”*

(Tóth Árpád fordítása)

Baudelaire verseiben a bűn és gonoszság sohasem kedves, inkább a gyötrődés, csömör és önvád hangján ír a kísértésekről és a kísértőről. *A Don Juan a pokolban* című versben sem dicsóíti az elkárhozott Don Jüant, inkább szánja annak kérlelhetetlensége és megbánást nem ismerő gögje miatt. Baudelaire sátáni témái között kiemelt fontosságú a függőség, az ördögi lánc, az ópium, mely a lélek számára mesterséges, hazug Mennyországot, tehát végsősoron magát a poklot teremti meg. Gautier szerint Baudelaire, noha kipróbálta, sosem vált az ópium rabjává, sőt szánalommal és undorral tekintett az önkontrolljukat, saját szabad akarátukat elvesztő ópiumistákra és hasisevőkre. *A Mesterséges mennyországok, ópium és hasis* című Baudelaire-mű sem a mesterséges élvezeteknek, a gonosz lépvesszőjének propagálására íródott, sőt éppen hogy ellenpropaganda. Talán ebben a kérdésben is nyugodtan hagyatkozhatunk a Baudelaire-t jól ismerő barát, Gautier véleményére: „Baudelaire úgy képzelte, hogy a hasisevőkhöz és ópiumivókhoz éppen úgy szól az ördög mint mikor első szüléinknek mondta, hogy ha megízlelitek ezt a gyümölcsöt, Istenhez váltok hasonlatossá, és hogy őket éppúgy cserben hagyja, mint Ádámmal és Évával cselekedte, mert másnapra a tegnapi isten elernyedve és aléltan sülyed egészen az állati

sor alá, valami rettentő úr magányába.” Gautier határozottan állítja, hogy Baudelaire, noha néhányszor kipróbálta, nagyon is átlátott az ópiumon, ezen a mellényzsebben hordható boldogságon. A Hotel Pimodán hasisevőihez sem csatlakozott, kívülről, szemlélőként tekintett rájuk. Ezen a ponton jelentősen eltér az álláspontja Rimbaudétól. Rimbaud szerint igazi költészetet csak a hidat teljes összezavarásával lehet produkálni, beleértve a mesterséges izgatószereteket is. Baudelaire ellenben elborzadt egy olyan költészettől, mely a józan tudat kontrollja nélkül születne meg. Baudelaire megállapításai a hasis és ópium természetéről ugyanakkor olyannyira értékelhetők még orvosi szempontból is, hogy hihető ezeknek a hallucinogéneknek alapos, tapasztalatból való ismerete. Olyannyira, mint ahogy Hajnóczy Péter képes volt megírni saját alkoholizmusát belső tapasztalatból, mégis önmagán felülemel kedve *A halál kilovagolt Perzsiából* című regényében. Baudelaire a saját hitvallását a következő megállapításban összegzi: „Az ember nincsen annyira híjával az égbe juttató becsületes eszközöknek, hogy kénytelen lenne segítségül hívni a gyógyszeriant és a boszorkányságot. Semmi szüksége arra, hogy lelkével fizesse meg a hurik kábító ölelését és szerelmét. Miféle paradicsom az, melyet örök üdvösségünk árán vásárolunk meg?” Az imént felidézett Baudelaire-kijelentés csupán egyike Baudelaire hasonló vallomásainak Ezek után vajon könnyen hihető-e, hogy *A romlás virágai* költője annyira sátános figurája a világirodalomnak, és a mestersége, mennyországoknak annyira elkötelezettje lett volna, mint ahogy azt egyes elhamarkodottan kanonizált irodalomtörténeti munkák tudni vélik?

(Megjelent a *Nagyvilág* 2010. januári számában)

A NÉPI VALLÁSOSSÁG NYOMAI VÁCI MIHÁLY KÖLTÉSZETÉBEN

Váci Mihálynak a szülőföldhöz, a Nyírséghez kötődő „magánmitológiájáról” már sokan és sokhelyütt írtak, a költő maga is vallott erről, nemcsak lírában, prózában, hanem riportban, nyilatkozatban is, akárhányszor ezt megtehetette. A nép mindennapjaihoz szorosan hozzákapcsolódik a népi vallásosság. Tudta ezt jól Váci Mihály, aki lírájában a nép gyermekének, a „sokaság fiának” vallotta magát A népi vallásosság gesztusai, jelrendszere, rögzült szimbólumai a falusi és tanyasi parasztság mindennapjainak és ünnepnapjainak velejárói egy életen keresztül, a bölcsőtől a koporsóig. Liturgikus tárgyak, szertartások, szakrális szavak, imádságos formulák kapnak profán jelentést, vagy ágyazódnak profán környezetbe, a tájba, vagy a munkások és parasztok gesztusaiba. Ez egyfajta sajátos, kii lönleges, egzotikus színezetet ad Váci Mihály lírájának.

*„Fekete-fehér templomaid,
mint gólyák az aszályban,
komolyan lépegettek – telkekre vadászva.
Ezüst, aranyombok templomi zászlórajaja
kísérte a Tiszát – a könyörgő zsoltárt.
Szállt fenn a folyó, a mennyekbe csavargó
élőének, és mormoltak utána a zarándok erdők.”*

(Édes hazám)

Papot szeretett volna nevelni Váci Mihályból az édesanyja. Ez a tény, valami szelíd sugárzással, mintha az egész költészetét átlebegné Váci Mihálynak, a szelíd hangú magyar szocialista költőnek.

*„Szegény, papot, – énbőlőlem! –
azt akart nevelni ő. Nem,
nem azért, mert a szentegyház
hatalmát vagy tán ilyen más
szervezetet támogatna,
csak mert azokról hallotta,
hogy áldott gyertyák fényénél
mind Isten nagy bőségén él.”*

(Anyám, add ránk áldásodat!)

Nem lett pap, sőt...ám olyan verset vagy akár egyetlen verssort sem találtam termékeny költészetében, amelyben tiszteletlenül vagy gúnnyal írt volna a vallásról, vallásosságról, vallásos emberekről. Inkább az lepi meg az olvasót, mennyire tájékozott volt a biblikus szimbolikában és mennyi bibliai alak tűnik fel, többnyire profán közegben költészetében. Versei hemzsegnek a bibliai utalásoktól, vallási szimbólumoktól, vonatkozásoktól, párhuzamoktól. Megjelenik Jónás próféta alakja a *Százhuszat verő szív* és a *Csepergő időben* című versekben, Salome táncol Heródes előtt, (*Salome tánca*), felbukkan Dávid és Góliát, (*Dávidok*) az apostolok, a jelenések Könyvének szörnyei, Pilátus, József, az ács, Mária, és igen gyakran maga Jézus. Talán a legnagyobb kérdés az lenne, milyen volt Váci Mihály viszonya a hithez. Ennek a kérdésnek az elemzése, Váci kapcsolata, viszonya a transzcendens kérdésekhez egy másik esszé tárgya lehetne. Annyit azonban mindenképpen megállapíthatunk, hogy a hit fogalma számos versében felbukkan, de nem tételes vallásként, hanem valamiféle tisztaságvágy, valami dinamikus szépre, jóra ösztönző erő formájában:

*„itt kell az egymást jelző emberek
között, a Mindenség háttere nélkül
meglelni feloldozó menedékül
az életre erőt adó hitet.”*

(Levél a Földről)

*„Ki adhat hát nekem, ki írhat
kőtáblát?
Hitre, vigasztalásra,
reményre ki bírhat?
Nem kell az imádság,
amit számomra mások írnak.”*

(Isten után)

*„Ilyen kívántam lenni én is, ott a
homokba szúrt nyárfa: – a tanító,
ki fénybe tör, ragyogó hit a lombja”*

(Jegenye-fényben)

A kereszténység alaperényei, a szeretet, szelídség, alázat, bűnbánat, gyónás, lelkiismeret Váci Mihály egész költészetét aranyszálakkal szövik át. Assisi Szent Ferenc *Naphimnuszához* hasonló intimitás, gyengéd szálak fűzik a természet tárgyaihoz, a jegenyéhez, akáchoz, nyírségi aranyló búzakaralászokhoz, naphoz, szélhez, természeti erőkhöz, de még az egyszerű, köznapi tárgyakhoz is. „*Akácaim, Krisztus fejét ölelő karokkal fonjatok az égre töviskoronát*” – írja a *Sírás* című versben. A *Szelíden, mint a szél* című vers minden keresztény erényt magába foglal, szinte a Jézushoz tartozás programverse is lehetne a „*ki bántott – azt vállon öleltem*” heroikus isteni gesztusa. Verseim című, ars poetica-szerű költeményében saját verseit tépett rongyokba pólyáit meztelen Jézusoknak nevezi. Megdöbbentő párhuzam kínálkozik Assisi Szent Ferenc *Naphimnuszának* ihletettsége, tematikája és Váci számos verse között.

Assisi Szent Ferenc írja a *Naphimnuszban*:

„Áldjon, Uram, Tégedet víz hígunk,
oly nagyon hasznos ő, oly drága, tiszta és alázatos.
Áldjon, Uram, tűz bátyánk, vele gyújtasz világot éjszakán.
Szép ő és erős, hatalmas és vidám.”

Váci Mihály *Megcsalató* című versében a fenti Szent Ferenc költeménnyel megdöbbentő a párhuzam:

„Ó, nővérfényű lámpák!
Szelíd húgocska- sugárkák!
Testvérke-lenge gyertyák,
s ti anya-gondú, cirógató petróleumlámpák.”

Jellemző a költeményeire a versekbe helyezett bibliai személyek, cselekmények és vallási szimbólumok profán környezetbe helyezése. A *Sírvers* című önironikus versben még az egyház latin nyelvű liturgikus szövegei is megjelennek: „*Örök béke poraira! Deleatur soraira. Hangzott a Dies Irae*”. Röntgen-glóriás szentekről ír (*A csontjaimra feszítetten*), a vasúti szemafort könyörgő Úrfelmutatásként ábrázolja (*Nem tart vissza*), a vasúti pályamunkásoknak súlyos szegekkel van átverve tenyere (*A csomagtartón*). A cigaretta tömjénét modern gyóntatónak nevezi a *Beszélgetések* című versben, az *Eszpresszó és a Staccato* című versekben a „kávéházi szeglet” a gyónás helye és szakrális tér:

„És eszpresszók gyóntató asztalánál
gyufát tördelve éjjelig
mennyit tudtunk arról beszélni,
hogyan csak beszélünk, évekig!”

(Eszpresszó)

„találkozókat vallásos áhítata, presszók
sekrestye-homályai, füst, vita, átok”

(Staccato)

„Hogy gyónjak, kávézni hívom meg ismerőseim” írta József Attila, Váci Mihálynál szintén, az eszpresszóban elszívott cigaretta és megivott kávé vagy féldeci a gyónás, vallomás, őszinte emberi szó lehetőségét adja. A gyónás mozzanata számos egyéb versében is fel-felbukkan, legmegindítóbban talán a *Piros postaládák* című versben:

„Nektek szégyen, hazugság, félelem
nélkül vall bűn, szegénység, szerelem,
s őszintébben, mint oltárok előtt,
gyónnak nektek csalók és szeretők.”

A szerelem élményét is keresztény szimbólumok formájában fejezi ki: „*Szenteltessék meg ajkadon a csók, fénylőbben, mint az ostya*” (Zsoltár).

„Mária! –ez a szó felkelti bennem a sírást:
nem e tájon születtem!
Ó, üljél szelíd öszvér hátára –menekülj,
ó, vigyél innen engem!”

(Ave Mária)

Pilinszky Jánosnak volt Kassák Lajossal egy jelentős, feltáró beszélgetése az *Új Ember* 1962. február 18-i számában. Ebben a riportban Pilinszky és Kassák a modern katolikus irodalomról beszélgettek. A beszélgetés kulcsmondatát így fogalmazta meg Kassák: „Egy igaz katolikus és egy igaz szocialista író ezer kérdésben találkozhat, míg egy rossz katolikus és egy rossz szocialista író szükségszerűen ellenfelei egymásnak. Pilinszky szerint ez a beszélgetés legmegszívlelendőbb tanulsága. Váci Mihályhoz hasonlóan Kassák költészetében igen gyakran tűnnek fel a gyermekkori vallásosság élményei. Kassák verseiben Jézus rendszerint úgy jelenik meg, mint a proletárhősök előképe. A proletár költő, aki forradalmak és háborúk közt él, Jézusban egy olyan testvérré ismer, aki szegényen született, egyszerű munkásként, ácsként élt, a világtörténelem legnagyobb pacifistája volt. Kassáknak imponált egy ilyen proletár Messiás. Kassákkal, a városi proletárok Jézusát felfedező költővel szemben Váci Mihály Jézusban a nép fiát, a szegényekkel, a nyírségi parasztsággal, cselédekkel és napszámosokkal sorsközösséget vállaló Istenembert mutatja fel. Bár Váci esetében és értékrendjében helyesebb lenne talán „Istenember” helyett „isteni” embert mondanunk. A nyírségi bokortanyák tájai és emberei fölé emelt Eucharistiaként, tiszta búzából készült ostyaként mutatja a magasba, a napba Jézust.

A költő számos versében Jézust önmagához hasonlítja:

„Ó, nyomorult, gazdag szegénység!
Mesebeli nyomorúság!
Bibliai legendaként élsz
imádó lelkemben tovább.

Mint Galilea méz mezőit
Jézus-zokogva hagyom el
tájad, mely majd ragyogva őriz
alkonyi porfelhőivel.”

(Búcsú és üdvözlet)

*„Mindnyájunk szíve ma-született Jézus,
imádatlan, meztelen didereg.
Várja köré terelt örömök nyáját,
hogy forró párát ráleheljenek.*

(Betlehemes)

*„ki bennem küldte el Fiát,
hogy csontjaimra feszítetten
megváltónk, a bomló Urán
szegezze át a testem.”*

(A csontjaimra feszítetten)

Az *Apám* című versben édesapját azonosítja a megfeszített Jézussal. Váci Mihály édesapja vasutas volt és egy baleset következtében lebévult:

*„Sínekre feszített! Feletted dübörögve zúg el
a zakatoló élet!
A talpfák szelíd rokona! A két szemem
két nagy könnycsepp teérted.”*

A Nyírséget a szülőföldet, a szülőket és a nyírségi embereket egyfajta tündérien légius biblikus mitológiával imádja, a búzafényes szőke tájat transzcendens magasságokba emeli. A fent említett *Búcsú és üdvözet* mellett az *Új úton*, a *Rítus*, az *Áldott vagy Te* és a *Verseim* című költeményei is bizonyítékai ennek:

*„Ó bibliai szegénységéi tájak
füvel benőtt elkerült útja te”*

(Új úton)

*„Emlegetem még olykor azt a tájat,
de csak ahogy Istent a nénikék.
Megszokott rítus lett már az imádat
és csak szentkép már a szülői kép.
Nincs egy percem, hogy előtte megállják;
– csak keresztet vet néha rá a kéz.”*

(Rítus)

*„Áldott vagy Te az asszonyok között,
kinek szívét szaggatva járja át
a fájdalom, hogy elveszik, akit
imádsz, a férfit, az ácsnak fiát,
a teremtőt, a csodákat tevőt,
halászok és pásztorok mesterét,
ki a pusztába ment, árva tanyák
népe közé, nyírségi sivatag
kísértőivei szembeszállani”*

(Áldott vagy Te)

„Saruban jön mindig az isten,
a búzatáblák között visz át
gyalogútja, amelyen itt lenn
új égboltoknak nekivág.”

(Verseim)

„Váci a bibliai szegénységből érkezett, és egész életében súlyos keresztet hordott, s mint a próféták, hitte, hogy küldetése van a néphez...”; Toldi Éva írja ezt *A szegénység, a szelídség és szolgálat költője* című könyvében.

Az *Áldott vagy Te* című versben szinte teljesnek mondható tárlatát kapjuk Váci Mihály metafizikájának, hisz ebben a költeményben önmagát profanizált „nyírségi” Jézusnak nevezi, saját édesanyját Jézus anyjával, a szenvedő Máriával azonosítja, a nyírségi homokfűtájt pedig a bibliai sivataggal, a nyírségi parasztságot a Biblia népével. A Váci-versekben megszokott profanizálás is megjelenik ebben a versben: „*feje köré, simító tenyerét átüti a robotok vasszege, keresztre vonják csürhe bajai*”.

Megállapíthatjuk, hogy a korabeli, Váci Mihály költészetéről a hetvenes években rögzült és dogmatizálódott kép rászorul arra, hogy árnyaltabb képet kapjunk Váci személyéről és lírájáról. Vizsgálatunk segíthet abban, hogy más optikákon keresztül is rá tudjunk nézni olykor az életműre. Talán ebben tehet egy apró lépést jelen kisesszém.

(Megjelent az *Agria* 2009. téli számában)

DOSZTOJEVSZKIJ ÉS A PRAVOSZLÁV EGYHÁZI SZERTARTÁSOK

E sorok szerzője magyartanár és katolikus szerzetes, így önmagától adódik, hogy szépirodalmi olvasmányában fogékony egy-egy regény, novella, vers vagy más alkotás vallási és liturgikus vonatkozásaira, tartalmaira. Régi tervét valósítja meg ezzel a kisesszével, hisz a Dosztojevszkij-regények liturgikus vonatkozásait régóta figyeli. Szögezzük le: Dosztojevszkij pravoszláv hívőnek vallotta magát, ezért nem külső szemlélőként illeszti regényeibe a pravoszláv egyház liturgikus cselekedeteit. Forradalmárnak indult, de élete végén a cárizmust és a pravoszláv egyházat vallotta helyes életvezető elvnek, persze egyfajta szakralizált és idealizált, tehát utópisztikus cárizmust és pravoszláviát. Vitathatatlan, hogy Isten és Sátán, erény és bűn, egyszóval a transzcendens dimenzió szinte minden Dosztojevszkij-regényben számottevően jelen van. Laziczius Gyula írja a *Dosztojevszkij fejlődése* című, a *Nyugat* 1928. 23. számában megjelent tanulmányában a következő megállapítást: „Dosztojevszkij vallása pravoszláv kereszténység, nemcsak a Biblián épül, hanem azokon a tradíciókon is, amelyeket a pravoszlávia évszázadokon át táplált. Dosztojevszkij nemcsak a bibliai textusokban mozog otthonosan, hanem a keleti kereszténység irodalmában is és néha hosszú fejezeteken keresztül utat enged egyháza feltámasztott irodalmának”. Dosztojevszkij számos regényében központi kérdés Isten léte és az Istenhez való viszonyulás lehetőségei, módzatai.

Íme egy párbeszéd az *Ördögök* című regényből:

„ – Hisz-e maga Istenben vagy sem?

– Hiszek Oroszországban és hiszek az ő pravoszláviájában. Hiszek Krisztus testében. Hiszem hogy úton van az új kinyilatkoztatás Oroszország felé...Hiszem!

– De hisz-e Istenben? Az Istenben?

– Én...én...majd hiszek Istenben is.”

Dosztojevszkij sem a hitet sem az ateizmust nem értékelte akkor, ha készen kapott sémákban és vulgárisán kínálták. A hitért való küzdelmet egyfajta emberi alaptettnek, egzisztenciális alapnak tekintette. Gyűlöletes volt számára a könnyű kézzel átvett, ki nem szenvedett ateizmus is. A kényelmes hitet és a kényelmes ateizmust egyaránt a lelki restség kategóriájába sorolta. Azt vallotta, hogy aki meggyőződéses és tudományos ateista, az a tökéletes hit utolsó előtti fokán áll. Mint a regényeiben gyakran kiderül, Dosztojevszkij világától nem volt idegen az ortodox vallás és főként a liturgia, s talán segítette is valamelyest megszenvedett, kiküzdött hitében a szertartások misztikája. A legtöbb liturgikus vonatkozás talán a *Karamazov testvérek* című regényében van. Az idézetek, ha külön nem jelzem, ebből a regényből valók.

„Anyám engem egyedül elvitt a templomba nagyhét hétfőjén, misére. Derűs nap volt, úgy emlékszem rá, mintha most látnám, hogyan szállt fel a tömjén a füstőlőből és csendesen felfelé emelkedett, odafenn a kupolában pedig egy keskeny ablakon át beáradtak ránk a templomba Isten sugarai, s a hullámokban felszálló tömjénfüst szinte beljünk olvadt. A templom közepére kilépett egy ifjú, egy nagy könyvvel, rátette a pulpitusra, fellapozta és olvasni kezdett.”

Ezek egy kicsi gyermek első benyomásai a pravoszláv liturgiáról. Mit láthatott, mit tapasztalhatott ez a gyermek, és mennyire hiteles a regényrészlet liturgikus szempontból vizsgálva? Az egyenlő szárú görög kereszt alakú pravoszláv templom-épület a maga szimmetrikus voltában egyfajta statikus harmóniát sugall a templomba belépők számára. A homorú félgömb alakú falak vetítőlencséhez hasonlóan helyezik a szakrális tér közepére a rajtuk lévő ábrákat. A centrális kupola égboltozat-formát mutat, rajta a szigorú Pantokrator, a világ uraként ábrázolt Krisztus. Ez a templom domináns képe, az egész liturgikus tér felett uralkodik. Az oltárfal hajlatában, az apszisban ábrázolt főpapok úgy állnak, mintha a liturgia résztvevői lennének, akik körbeállják a templomoltárt, mintha az örök mennyei liturgiát végeznék. Az ortodox templombelsők kihasználják az összes fényjáték adta lehetőséget. A kívülről beszűrődő fények egyenletesek. A rengeteg gyertya és a hatalmas csillár mint megannyi mécses lobog az ég felé. A templom tetejének aranyozott hagymakupolái szintén az ég felé törő lángnyelveket stilizálják. Az ég felé törő lángok és tömjénfüst a keresztények „magasba emelt” lelkét és magasba szálló imádságát jelentik. Az idézett regényrészlet említ egy fiatalembert, aki egy nagy könyvet vitt. Ő a diakónus. Jellegzetes liturgikus öltözéke az orárion. A nagy könyv, amelyből az ifjú diakónus olvasott, a tizenkét kötetes *Minea* egyik kötete volt, mert Dosztojevszkij utána egy ótestamentumi részletet ír le. A *Minea* az ótestamentumi perikópákat is tartalmazza. Az *Újtestamentum* könyveit más könyvekből, a négy evangéliumot tartalmazó Evangéliumos könyvből és az *Apostolok cselekedeteit* tartalmazó *Apostolból* olvassák a pravoszláv diakónusok. A regényrészlet említi a füstölőt is, mely három láncon függ, általában rézből készült, benne parázs van. Egy másik Dosztojevszkij-műben, a *Feljegyzések a holtak házából* című regényben egy olyan részletet olvashatunk, ahol nem diakónus, hanem pap a liturgiát végző személy. Egy tábori istentiszteleti liturgiát említ:

„A barakk közepére asztalt állítottak, letakarták tiszta szőttessel, ikont tettek rá és meggyújtották a mécsést. Megérkezett a pap a kereszttel és a szenteltvízzel...”

imádkozott és énekelt az ikon előtt.” A pap jellegzetes liturgikus öltözéke az epitrachilion, melyet Dosztojevszkij konkrétan meg is nevez a *Karamazov testvérek* egyik részletében:

„A sztarec feltette az epitrachiliont, és megáldotta a körülötte szorongó asszonyokat.” Dosztojevszkij említi a tábori asztalra állított ikont is, mely tábori körülmények között az ikonosztaziont, képfalat kénytelen pótolni. Az ikon lényegesen több mint műtárgy vagy kegyeleti segédeszköz. Festménybe foglalt hit és imádság. Az ikonokon szereplő képek a nyugati keresztények szemével nézve meglehetősen furcsák. Ady Endre *A pécsi Mária* című versében „fancsalinak” nevezi a román mócok Mária-ikonját. Ezek az ikonokon minden apróságnak nagy jelentősége van. Az ikonok merevsége és statikussága az időntúlíságot, a „kimerevített időt”, az örökkévalóságot jelentik. Az ikon képe az emberi test feltámadás utáni, megdicsőült állapotát ábrázolja. A szentek arca és alakja szándékosan nyújtott, hosszított és spirituálisán finom. Nyugalom és mozdulatlanság. Ez az ikonkészítés két meghatározó alapelve. A fény és a fehér szín a Mennysországot, az aranyozás az isteni kegyelmet jelöli. Az ikonokon a gyermek Jézusnak gyermeki teste, de felnőtt arca van, ez a második isteni személy időntúlíságát, örökkévalóságát és Istenfiúságát hivatott kifejezni. Az ikon előtt mécesst gyűjtanak, ezt oroszul lampadának nevezik. A pap áldó kereszttel jön a liturgiára, szenteltvizet hint, majd énekel az ikon előtt. A pravoszláv liturgikus énekek három könyvben találhatók, a *Tródion*-ban, a *Peridíkosztárion*-ban és az *Oktoichosz*-ban. A regény kontextusa alapján karácsonyról van szó, így a pap az *Oktoichosz*-ból énekel. Az *Oktoichosz* elnevezésben ott van a nyolcas szám, mely arra utal, hogy a nyolcadik században az ortodox liturgiában egy nyolc alapskálából álló énekrendszer alakult ki, elsősorban Damaszkuszi Szent János szintetizáló munkájának köszönhetően. A *Karamazov testvérek* plasztikusan ábrázolja a tizenkilencedik századi orosz szerzetesség néhány jellegzetességét. Dosztojevszkij így próbál rávilágítani a szerzetesség spirituális jellegzetességeire, szerepére:

„Egészen más a szerzetes útja. Mások nevetnek az engedelmisségen, a böjten és az imán, pedig ez jelenti az igazi szabadsághoz vezető utat: elvetem magamtól az oktan és felesleges szükségleteket, engedelmisséggel csendesítem és ostromozom önző és büszke akaratomat, s így elérem Isten segítségével a szellem szabadságát és vele a lelki vidámságot.”

Az orosz szerzetesség alapítója Radonyezsi Szent Szergij volt, aki a 13. században élt és sokat remetéskedett a Moszkva környéki erdőkben. Dosztojevszkij azonban egy újjászületőben lévő 19. századi orosz egyház viszonyait szemlélhette és az egyházi reform kiemelkedő alakját, Paiszij Velicskovszkij Athosz-hegyi szerzetest a *Karamazov testvérek*ben név szerint is említi. A Velicskovszkij munkássága nyomán kibontakozó reformmozgalom, afféle orosz „Cluny” a sztarec-jelenséget hozta magával, melyről, és az egyházreform lényegéről Dosztojevszkij kellő tájékozottsággal ír:

„a sztarecség nálunk, az orosz kolostorokban nemrégén jelent meg, még száz éve sincs, míg a pravoszláv keleten, különösen Sianiában és Athosban már jóval több, mint ezer éve létezik. Azt állítják, hogy a régi időkben Oroszországban is volt sztarecség, kellett lennie, de az országra szakadó bajok, tatárdúlások, zavargások, továbbá Konstantinápoly meghódítása után a Kelettel való addigi kapcsolatok megszakadása után ez az intézmény nálunk feledésbe merült, és a sztarecek eltűntek. A múlt század végén született meg újra egy nagy aszkéta, Paiszij Velicskovszkij és tanítványai által.”

Dosztojevszkij azonban nemcsak egyháztörténeti szempontból ír a sztarecekről, hanem spirituális állásfoglalás formájában is:

„Mi tehát a sztarec? A sztarec az az ember, aki a lelkedet, akaratodat a maga

lelkébe, a maga akaratába olvasztja. Ha sztarecet választasz, lemondasz akaratodról és teljes engedelmisséggel, teljes önmegtagadással átengeded neki. A sztareceknek bizonyos esetekben mérhetetlen és elképzelhetetlen hatalom adatott. Ez az oka, hogy sok kolostorunkban eleinte szinte üldözték ezt az intézményt. A nép azonban mindjárt nagyra tartotta a sztareceket. Kolostorunk sztareceihez például egyformán tódultak az egyszerű emberek és a legnevesebbek, hogy térden állva előttük megvallják kétségeiket, bűneiket, szenvedéseiket, és tanácsot, útmutatást kérjenek.” A sztarec életállapotába igyekszik helyezkedni az író is, abban a gesztusban, ahogyan szenvedő regényalakjaival szemben nem a szószék magasából foglal állást, hanem „sztarecesen” melléjük állva követi őket útjukon. Bahtyin írja a naplójában, hogy „a magasból beszélők, a papok, a próféták, bírák, tanítók, pátriárkák diktatórikus műfajai eltűntek. Utódjuk a mindegyiküket helyettesítő író, egyszerűen csak az író, aki mindegyikük stílusát örökölte”. Igenám, de Dosztojevszkij, az író leszállt a szószékről és társul szegődött szenvedő regényalakjai mellé.

Szándékosan nem térek ki a Karamazov testvérekben szereplő sztarecekre, a regény sztarec-szereplőinek jellemzésére. Egyrészt azért nem, mert ezekkel a regényalakokkal, főként Zoszimával már sokan foglalkoztak előttem, Aljosáról, Zoszima sztarec tanítványáról pedig magam is írtam a *Tükörkrisztus* című, 2009-ben megjelent esszé-kötetemben, a Dosztojevszkij etikai problémaérzékenységéről a *Karamazov testvérek* olvasása közben című esszémben. Felhívom azonban a figyelmet Havasi Ágnes *Dosztojevszkij szentjei* című tanulmánykötetére, melyben a szerző külön fejezeteket szentel a sztarectípusoknak, Zoszimának, Tyihonnak és Makarnak. Dosztojevszkij igazi ideálja a sztarec, az intézménytől és kapcsolati hálótól mentes szerzetes, kinek életbölcssége éppen megszenvedett hitéből és a reális életből merített valóságos tapasztalataiból forraszik. Olyan sztarecet tekint példaértékűnek, akihez az emberek önként mennek, aki közvetlen beszélgetésekkel, személyes életpéldával és prófétikus tettek által hat az emberekre. A leghíresebb sztarec talán Szárovi Szent Szerafim volt, aki 1833-ban halt meg és csak harminc év remeteség után mert vállalkozni az őt felkeresők lelki vezetésére. Szerafim halála után az ő szolgálatát az optinai szerzetesek folytatták. Optinát Dosztojevszkij is említi, mint virágzó szerzetesközpontot. Köztudott, hogy Dosztojevszkij, Gogol és Tolsztoj is többször elzarándokoltak Optinába és nagyon meghihlette őket ez a „szerzetesoázis”.

A Dosztojevszkij regényeiben szereplő utalások liturgikus eseményekre, szerzetességre, egyházi életre nemcsak személyes tapasztalaton alapulnak, hanem személyes spirituális ihletettségen is. Erre engednek következtetni Dosztojevszkij zarándoklatai, valamint a vallásról, vallási kérdésekről szóló számos nyilatkozata és írása.

(Az *Agria* 2010. nyári számában fog megjelenni)

ROBERT BURNS „ITALOS” VERSEIRŐL

Tavalyi tervemet és adósságomat törlesztem azzal, hogy Róbert Burnsról írok, hisz talán nem figyeltünk oda eléggé, de tavaly ünnepelhattük (volna), hogy 250 éve született a „skót” Petőfi. Burns születésnapját (1759. január 25.) a skótok napjainkban is komoly ünnepnapnak tekintik és hagyomány szerint whiskyvel és a magyar

disznóságthoz hasonló haggis-sal tisztelik meg ezt a jeles napot. Szalay Tamás Lajos, a Magyarországon működő Albannach Skót Kulturális Egyesület elnöke 2005. február 3-án 9 óra 50 perckor adott egy riportot a Petőfi Rádióknak. Szende Gabriella kérdésére a következőt válaszolta: „Skóciában Róbert Burns esteket tartanak ezen a napon, január 25-én, valóban, ez egy nemzeti ünnep. De a világon is egyébként, ahol skót kolóniák vannak. Természetesen a legfontosabb része a haggis, ami kicsit olyan mint a hurka vagy a disznóság Magyarországon. Ezekben az estéken köszöntik Burns-t, köszöntik a költészetét és látványosan behozzák a haggist és egy kis birkagyomrot egy tálcán és szertartásosan leszúrnak egy törrel, majd folyik a whisky, folyik a sör, és folytatódik a tánc.” Szerb Antal, a roppant műveltségű, de meglehetősen pletykás és „bulváros” irodalomtörténészünk írja Burns-ről *A világirodalom történetében*: „Megrögzött iszákos, halálát is annak köszönhetette, hogy részegen hazafelé menet megfázott; verseiben sem tagadja meg az északi, kissé nyers és kétségbeesett, sör- és pálinkaszagú Dyonisost”. Az alkoholt szintén Szerb Antal a „népköltők” átkának nevezi. Burns népdalszerű költészete a Petőfihez szokott magyar népléleknek meglehetősen otthonos, egyszerű és tiszta dallamú versei nagyon is ismerősek számunkra. A Burns és Petőfi közti párhuzamokat tematizáló hasonlóságok (szabadság, szerelem, népi hősről szóló helyzetdalok, önéletrajzi ihletettséggű versek) is kínálják magukat, hogy mi, magyarok rokoni szeretettel olvassuk Burns verseit. Kínálja magát számos párhuzam, Petőfi és Burns italozásról, borozásról szóló verseit illetően is. Bizonyos Petőfi-versek, megdöbbenő módon, mintha tükörképei lennének némely Burns-verseknek, máskor pedig olybá tűnik, mintha Petőfi ott folytatná a verset, ahol Burns abbahagyta. Mintha Petőfi csupán annyit tenne, hogy „felveszi” Burns letett tollát és folytatja ott, ahol a jeles skót előd abbahagyta a verset. Kaleidoszkóp-szerűen visszatérő és variálódó tematika a bor, mint gondúzó ital, a felejtésre, a „búra jó” varázsszer Burns és Petőfi verseiben egyaránt:

Burnsnél *A nagyhasú fiaskó* című versben:

*„megrendül a trón, ha háború ront,
de a fiaskótól megenyhül a gond.”*

(Weöres Sándor fordítása)

A jó sör, ó című, megzenésítésre kínálkozó versben szintén:

*„A jó sör, ó, jön is, megy is.
Sebaj, ha rongyom rámegy is.
Culám, cipőm is eladó,
A jó sör, ó, a búra jó.”*

(Nagy László fordítása)

A Szélkiáltó együttes által megzenésített *Hoci a számlát* című versben pedig ekképpen:

*„Poharamban szent nedvül tó,
gondjaimat gyógyítgató”*

(Weöres Sándor fordítása)

Petőfi pedig, teljes szinkronban a fenti Burns-versekkel, *A borozó* című versében gondúzó italnak nevezi a bort, az *Egy estém otthon* című versben pedig még a Petőfi

színészélete miatt neheztelő és zsörtölődő édesapjának is elveszi a gondját a közös borozás okozta pillanatnyi enyhe mámor:

*„Gondúzó borocska mellett
Vigan illan életem;
Gondúzó borocska mellett,
Sors, hatalmad nevetem.”*

(A borozó)

*„Továbbá elszavaltam
Egy bordalom neki;
S nagyon, nagyon örültem,
Hogy megnevettei.”*

(Egy estém otthon)

Persze, Petőfinél korábban is hálás téma volt a gondúzó varázsszerről, a borról írni. Csokonai, aki Burns kortársa és Petőfi elődje volt, nem „gondúzónek”, hanem „búkergetőnek” nevezte a bort. *A búkergető* című Csokonai-vers tökéletesen harmonizál a fentebb idézett Burns- és Petőfi-versekkel, Csokonai „búkergető” szóalkotása pedig Petőfi „gondúzó” szavának tökéletes szinonimája.

*„Ha szíhatok borocskát,
A gondjaim csúcsúinak.
Ki boldogabb halandó,
Mint aki nem sohajtoz?
Ki boldogabb magamnál?”*

(A búkergető)

Azt se feledjük, hogy Petőfi egyik leghumorosabb versét, a *Csokonai* címűt, épp nagy elődjének, a debreceni „boros, lagzis és farsangos” kedvű „garabonciás diáknak”, Csokonai Vitéz Mihálynak áldott emlékére írta. Csokonainak tanárkollégái Curgón szemére vetették, hogy diákjaival esténként együtt borozik, mulatozik, és inkább baráti kapcsolatot tart velük, mint tanár-diák viszonyt. A bor, mint baráti kapcsolatokat teremtő és fenntartó ital a Burns-versekben is vissza-visszatérő téma:

*„egy vidám baráti csoport
s közében a fiaskó isteni gond.”*

(A nagyhasú fiaskó; Weöres Sándor fordítása)

*„Nemegyszer felhangolt a sör
s a cimborák körültem”*

(Az árpaföldön; Kálnoky László fordítása)

*„Üveg bor és egy hű barát!
Mit akarsz többet, ember?”*

(A borosüveg és a jóbarát; Nadányi Zoltán)

fordítása)

A *Haj-hajdanán* című versben az eltűnt barátok hiánya miatti rezignált, keserédes nosztalgia hangján szól:

*„Haj-hajdanán, bizony,
Haj-hajdanán...
Töltöm baráti serlegem, mint hajdanán!”*

(Weöres Sándor fordítása)

De szép sorban visszaköszönnek Burns „italos” verseiben mindazok az örömök, értékek és élelcélok, melyek a költő számára fontosak voltak. A skót nemzeti büszkeség hangján szól a nemzeti whisky védelmében és az angol „pancsolók” ellen óvja a skót ivókat, egyfajta sajátos, védegyelet-szerű „termékvédelemre” igyekszik felhívni honfitársai figyelmét A *skót ital* című versben. Burns „legpetőfőbb” témája pedig nem más, mint a lányok és a bor által nyújtott együttes mámor öröme:

*„Ugorj, fiú, egy pint borért,
de úgy hozd ám, ezüstkehelyben,
mielőtt innen elmegyek,
a szép kislányra hadd emeljem.”*

(Ugorj fiú, egy pint borért; Nadányi Zoltán fordítása)

*„Igyunk egy finom kupa bort,
igyunk egy finom kupa bort,
örömet ott lelsz ahol érsz,
de itt még híja sose volt.”*

(Kicsi lány még a kedvesem; Nemes Nagy Ágnes fordítása)

*„Tegnap ittam egy icce bort,
de csak úgy egymagamba,
tegnap a mellemre omolt
aranyhajával Anna.”*

(Az aranyhajú Anna; Kálnoky László fordítása)

Persze megjelenik az örök humorra, élcelődésre okot adó téma is, a részeges férjet furdaló lelkiismeret, aki a kocsmában ül, de közben asszonya hazavárja. A magyar közgondolkodásban is örök vicctéma jelenik meg a Shelah O'Neill című versben, az örök férfisors. Búcsú a legényélettől, így kényszerű búcsú az italozástól. De ha már a skót férfi megadja magát és megnősül, arra a sorsra jut, hogy a részeges férjet hazaváró asszonya a rossz lelkiismeret lidérceként jelenjen meg a kicsapongó férj képzetében. Ez a magyar gondolkodásban jellemzően a kocsmából hazatántorgó férjet nyújtófával vagy porolóval váró asszony képét asszociálja:

„Hej, dévaj, duhaj Willie,

Hazavár asszonyod!”

(Dévaj, duhaj Willie; Weöres Sándor fordítása)

És természetesen a költő abban is hisz, hogy az alkohol által okozott mámoros állapot képes megteremteni az áhított egyetértést és békét a különféle társadalmi állapotú, rendű-rangú, vagyoni helyzetű, vagy egymással józanul állandóan civakodó és szót nem értő emberek között:

*„Úri sors: jómód, kényelem;
paraszt-sors: nyűgös gyötrelem;
itt egyetértés lángja gyúl:
a részeg ember mind nagyúr.”*

*(Most hoci a számlát; Weöres Sándor
fordítása)*

*„Ha dühvel hajbakapnak, ó,
a szomszédok, irtóztató!
Az árpalé nyugtatni jó,
csitul a gége,
ha ügyvéd lett a csobolyó:
örök a béke.”*

(A skót ital; Nagy László fordítása)

Burns „italos” versei, tematikai sokféleségük ellenére egyetlen mozzanatban közösek. A kollektív mozzanatban. A költő mellett mindig ott érezzük a társaságot, a szerelmest, az ivócimborákat, az örömeiket, bánatukat alkoholban feloldani igyekvő kisembereket, akik többnyire az egyszerű nép fiai. Egyszóval valami vitalitás, kissé rusztikus nyüzsgés sejlik fel a Burns-versek olvasása közben. Ezért is alakult ki az a téves, merőben hamis, ködösen romantizált elképzelés Burnsről, hogy ő az őstehetség, aki a nép egyszerű gyermekeként az „eke szarva mellől” érkezett a világirodalomba. Noha mesterségére, a költői pályára tudatosan és intellektuálisan készült, verseinek populáris hangja és erőteljes népies vitalitása tagadhatatlanul a „népköltő” mítoszát táplálja az utókorban. Wordsworth tudatosan tanulmányozta az angol tóvidéki parasztok nyelvjárását és folklórját. Petőfi a „nép nevében” szól. Burns verseinek dinamizmusát és „egzotikumát”, frissességét a sajátos skót dialektus adja, melyben van bátorsága megszólalni, hogy a skót parasztsággal való sorsközösségének hangot adjon szerelmes, forradalmi, vagy akár „italos” verseiben.

ISBN 978-963-06-8913-7

ISSN 1216-1861

Felelős kiadó a szerző

Felelős szerkesztő Tabák András

2010 Vasas-Köz Kft. nyomda
Felelős vezető Badó Géza

Terjeszti a Könyvtárellátó Közhasznú Társaság
